

ŠICEL O IVANI BRLIĆ-MAŽURANIĆ

Šicel's approach to Ivana Brlić-Mažuranić's literary work tackles the problem of the relationship between children's and adults' literature in the national corpus of Croatian literature. The approach confirms that the artistic value of the work erases the boundaries between the two literatures, which Šicel, referring to Antun Barac, perceived and emphasized in Ivana Brlić-Mažuranić's work. Among the outstanding features he emphasizes the author's «ethic of the heart» that rests on her ethical principles inherited from her grandfather Ivan, as well as her expression, which together produce a harmony that is the very source of the value of any literary text.

Naslov ovog priloga valjalo bi razumjeti šire jer stav uglednog književnog povjesnika hrvatske književnosti Miroslava Šicela o klasičnom peru dječje književnosti otvara raspravu o nekoliko pitanja. Ponajvažnijima se čine dva: prvo je pitanje odnosa dječje i «odrasle» književnosti u istom nacionalnom korpusu, hrvatskom, a drugo pak je stav književne znanosti spram te književnosti.

Dječja književnost (koju neki još i danas nazivaju «književnost za djecu» što nije samo posljedak peripetija s hrvatskim genitivom; uostalom, ne postoji «književnost za Hrvate»!) marginalizirana je spram one hrvatske književnosti za koju se pretpostavlja iskustveniji recipijent. Ne samo da u pregledima i povijesnim prikazima (Frangeš, Jelčić, Šicel..) ne ćemo tu književnost naći kao zasebnu cjelinu, nego se i u pisaca koji su pisali/pišu (i) za djecu to stvaralaštvo prešućuje ili se spominje usputno, na bibliografskoj i informacijskoj razini. Ukratko, dječja hrvatska književnost nije dosad našla dostojnoga i zasluženoga mjesta u preglednicima hrvatske književnosti, osim djelomice upravo kod Miroslava Šicela,¹ a toj književnosti, dakako, pripada kao njezin autonoman a opet nerazdvojni dio. Neravnopravan status posljedovao je i kritičarsku i književno-povijesnu marginalizaciju te književnosti.

Šicelov prilog o stvaralaštvu I. Brlić-Mažuranić čini se u tom smislu signifikantnim, u mnogočemu posebnim. Premda je riječ o članku-književnom portretu slavne spisateljice,² on je ujedno orijentir u građenju poetike I. Brlić-Mažuranić, poetike koju je ponudio znanstvenik kome uži interes nije dječja književnost. K tome, prilog aktualizira neka opća pitanja te književnosti pa se zato i čini osobitim u kontekstu znanosti o dječjoj hrvatskoj književnosti.

Šicel se u radu najprije poziva na pohvalne kritičarske ocjene o Brlićkinom pisanju, među kojim je ocjenama zanimljiva ona Matoševa: naime, kad je 1913. autorica objavila svoje *Čudnovate zgode i nezgode šegrta Hlapića* te iste godine Matoš djelo proglašava klasičnim: «Ove *Čudnovate zgode* mogu se ubrojiti u one rijetke i prerijetke naše knjige što se idealizmom svoga shvaćanja životnog, prostotom naravnog izraza i delikatnošću rijetkog humora mogu već sada smatrati klasičnim u gomili loše savremene naše proze».³

U kontekstu takvih ocjena Šicel navodi i činjenicu da je I. Brlić-Mažuranić «od kritike ocijenjena hrvatskim Andersenom».⁴ Ova zvučna atribucija može se tumačiti trojako: a) kao i Andersen, i I. Brlić-Mažuranić nadahnjivala se usmenom bajkom ali je stvorila vlastitu, prepoznatljivu bajkovitu strukturu, b) spisateljica je, kao i Andersen, svoje priče gradila na kršćanskom svjetonazoru, on je, štoviše, kao i u Andersena čestim i pretežitim motivacijskim čimbenikom,⁵ i(li) c) sintagmom se želi naglasiti da Andersen i I. Brlić-Mažuranić nisu samo dječji pisci; uostalom, slavni danski književnik nije se slagao da ga se svrstava samo među dječje pisce.⁶

Ovu tvrdnju o pripadnosti, o svrstavanju I. Brlić-Mažuranić Šicel problematizira citiranjem poznatog Barčevog suda, koji se sud, međutim tiče ukupne dječje književnosti pa ga u ovoj prigodi valja ponoviti: «U književnosti nema pisaca za djecu i pisaca za odrasle. Ima samo dvije vrste književnika: jedni su umjetnici, a drugi nisu. Pisac koji piše za djecu, mora stvarati isto onako kao i književnik koji stvarajući ne pomišlja na to da li su njegovi čitaoci već odrasli ili nisu. Razlika između knjiga za odrasle i za djecu može biti samo u tome da tzv. knjige za djecu, koje su dobre, mogu čitati i odrasli i djeca, a knjige za odrasle mogu razumjeti samo odrasli. Ali i jedne i druge moraju stvarati umjetnici, i one vrijede toliko, koliko doista potječu od umjetnika».⁷

Šicel polazi od ovih Barčevih misli no valja reći da je Antun Barac tek djelomice u pravu. Uopće, naime, nije sporno da i dječja književnost mora biti umjetnost riječi ali između dječje i «odrasle» književnosti, tad i između književnika koji pišu za djecu i onih koji pišu za iskustvena čitatelja ipak ima razlike a čini je upravo recepcija, u novije doba teorijski uobličena u teoriju recepcije. Razdjelnica je upravo iskustvo, ne samo čitateljsko nego i životno, te će, recimo, Ivan Kušan posve drukčije – na stilskoj, tematskoj i inoj razini – pristupiti pisanju romana za odraslog čitatelja a posve drukčije pak sročiti, recimo, svoje knjige o njegovom slavnom Koku; on se tad «spušta» na dječju

razinu, postaje dijete prije svega igrajući su. A oba njegova pisma umjetničke su strukture! Uostalom, činjenicu o dvije književnosti u jednom književnom, nacionalnom organizmu na primjeru I.Brlić-Mažuranić implicitno formulira i sam Šicel kad u *Povijesti...* o njoj piše da je «usmjerena prema specifičnoj vrsti umjetnosti, literaturi za djecu i omladinu, što znači da se problematikom ne uklapa u središnje tokove književnosti moderne...».⁸ Ivana Brlić-Mažuranić je, dakle, u prvom redu dječja spisateljica čija su djela umjetničke strukture, a neuklapanjem u «središnje tokove» potvrđuje se upravo na njezinom primjeru da dječja hrvatska književnost ima i svoju poetiku i svoju povijest (jasno, umnogome komplementarnu povijesti novije hrvatske književnosti!).

Gradeći sliku književne osobnosti I.Brlić-Mažuranić Šicel s pravom ističe utjecaj tri osobe «u kojima je (spisateljica,op.) pronalazila i tražila uzore za svoj vlastiti put».⁹ Prvi je utjecaj djedov; djedova riječ i autoritet bili su Ivani stalna životna vodilja, pa nije nimalo nebitno što je uz njegov odar zapisala i ovo: *Sunce je granulo u taj tren, palo je na ruku mrtvoga starca – a ja, koja ovo pišem, umuka njegova, tada petnaest godina stara, kleknula sam uz mrtvacu i poljubila sam tu ruku koja me i danas, kad sam duboko zašla u zrelu dob, vodi kroz život, kadgod se putovi zamrse.*¹⁰

Drugi je utjecaj Franje Markovića. Ivanina obitelj često bi ljetovala na svome ladanjskom imanju na Varaždinskom brijegu (majka Ivanina bijaše Varaždinka, rođena Bernath!), gdje je u ladanjskoj idili uživala i obitelj Franje Markovića te je estet Marković ostavio tragova u mladom djevojačkom srcu i svakako bio poticajem u njezinim književnim počecima.

Napokon, treći je utjecaj đakovačkog biskupa Josipa Jurja Strossmayera, kome je bračni par Brlić češće navraćao i sam biskup bijaše čestim gostom u domu Brlićevih.

Tako su, eto tri utjecaja obilježila književno djelo Brlićkino: etički - djedov, estetski -Markovićev i vjersko-domoljubni – Strossmayerov, što Šicel ističe: «Upravo na tim osnovnim kvalitetama što ih je uočavala kod spomenutih velikana naše prošlosti – a naročito kod svoga djeda – Ivana Brlić-Mažuranić izgradila je svoje osobne poglede na svijet i život, na ljude, stvorila svoju koncepciju djelovanja: polazeći od porodice, majčinstva prije svega, kao osnovnog ishodišta određenog društva, na prvo je mjesto stavljala etičke vrijednosti ljudskog života, suptilni osjećaj za doživljaj lijepog, čvrstu povezanost čovjeka s narodom kome pripada – hrvatskom i slavenskom u njenom slučaju – smatrajući da je samo u tom osjećaju pripadnosti, krvne povezanosti s vlastitim narodom i sa spomenutim moralnim kvalitetama – jedini pravi cilj i smisao ljudskog života.»¹¹

Književni povjesničar Šicel ne zaboravlja ,predstavljajući Brlićkine *Priče iz davnine*, spomenuti građu, odnosno izvore za njenu slavnu zbirku. No, pored

slavenske predaje i narodnih, usmenih izvora iz hrvatske baštine, u tekstovima – ne samo u *Pričama* – s posebnim razlogom trebamo ukazati i na treći sloj, kršćanski naime, što inače ni u ostalim pristupima nije uopće ili pak tek površno naglašeno. Naime, u nizu spisateljičinih priča – *Angelusu*, *Polju milosrđa*, *Što je dobro djelo*, *Badnja večer u sirote Kate*, *Kako je guščarica Anka pošla u školu*, pa u *Šegrtru Hlapiću* i *Jaši Dalmatinu* otkrivamo kršćanska izvorišta.¹² Osobito pak u *Pričama iz davnine*. Tako u bajci *Kako je Potjeh tražio istinu* božić Svarožić ukaza se trojici braće *kao svjetlost kakve još nikada ne bijahu vidjeli*. U Matejevju evanđelju čitamo (17,1-2): «Nakon šest dana uze Isus sa sobom Petra, Jakova i Ivana, te ih povede u goru visoku, u osamu, i preobrazi se pred njima. I zasja mu lice kao sunce, a haljine mu postadoše bijele kao svjetlost.» Dalje, Svorožić nalaže braći da ne ostavljaju djeda *dok vas on ne ostavi i dok ne vratite ljubav djedu*; nasuprot ljubavi, bjesovi nude dvojici braće pogodnosti ovozemaljske – bogatstvo (blago, novac) i silu (mač), što je za kršćanina negativno, simbol zla. Onda, rogat bijes iskušava Potjeha *na maloju ravni među stijenama a vrlo kamenitoj*, a u Matejevju evanđelju (4,8) čitamo: «Đavao ga onda povede na goru vrlo visoku i pokaza mu sva kraljevstva svijeta.»

Slične bismo izvore mogli pronaći i u *Ribaru Palunku...*, *Regoču*, *Bratu Jaglencu...*, osobito pak u *Šumi Striborovoj*, gdje se govori o snazi majčine ljubavi koja je (jasno, u hiperboličnoj funkciji) jača od Božje (*Bog mu oprostio a majka mu nije ni zamjerila bila*).

Ova dopuna glede izvorišta Brlićkinih proza ne znači primarno kao možebitno ukazivanje na manjkavost Šicelovog pristupa nego želi ukazati na činjenicu da je svaki kritički pristup – a ne samo književni tekst – «dijete» svoga doba, nastajuć u određenim društvenim, točnije ideološkim (ne)prilikama, prilikama u kojima je društveni, ateistički model na svojevrsan način usmjeravao i takav književnokritički pristup. Zato bi, zapravo, doista trebalo objektivno, nepristrano reinterpretirati ne samo sav Brlićkin opus nego i svu, osobito stariju dječju književnost!¹³

Osobitu pozornost u Šicelovom pristupu zaslužuje njegovo apostrofiranje tri ključna pojma u građenju poetike slavne spisateljice. To su:

a)...»**zakon srca** iz kojega proizlazi određeni osjećaj i potreba da se izreknju neki najdublji i najsuptilniji doživljaji...».¹⁴ Taj zakon postaje u njezinoj prozi osnovnom pokretačkom i motivacijskom silnicom, a koji i opet počiva na autoričinom kršćanskom svjetonazoru – starica u *Šumi Striborovoj*, primjerice, svojim srcem, ljubavlju spram sina poništava svaku čaroliju i silu, sve nestaje i ostaje samo ljubav; slične bismo takve motivacijske postavke mogli naći i u ostalim pričama i u *Hlapiću*;

b) **uloga mašte**: «Vidjeti u konkretnim stvarima više od njihova realnog, stvarnog iskustva, znati graditi na sitnicama nove svjetove, ne samo realne,

nego i imaginarne, prštavo asociirati – jedan je od bitnih uvjeta umjetničkog izražavanja». ¹⁵ Tajna i ljepota priča Ivane Brlić-Mažuranić počiva upravo na njezinoj maštovitosti, njome je postigla odmak od usmenoknjiževnog obrasca i stvorila svoje, prepoznatljive maštovite svjetove;

c) **slikovitost**: «Tehnika pričanja u slikama jedna je, bez sumnje, od osnovnih umjetničkih komponenti kojima se odlikuje književno stvaralaštvo Ivane Brlić-Mažuranić...» ¹⁶ Šicel naglašenu Brlićkinu sklonost slici vidi uzrokom koji na stanovit način «diktira motiviku» njezinih pripovijedaka.

Točno, međutim ta motivska i stilska odrednica u I. Brlić-Mažuranić otvara iznova razgovor o njejoj (ne)pripadnosti razdoblju u kome je počela djelovati, hrvatskoj modernoj naime. Godine 1912. ona objavljuje omanju pjesničku zbirku s karakterističnim naslovom *Slike*, u kojoj teži impresionističkim doživljajima pri čemu nerijetko pristup «rezultira fantastikom», što je inače «karakteristična pojava za cijeli Mažuranićkin opus» te «svi ti elementi upućuju na književnost kraja stoljeća, odnosno neoromantizam». ¹⁷ Još je određeniji Skok: «Zbirka pjesama *Slike* iz 1912. otkrila je Mažuranićkinu simboličnu vezu s epohom, (...)a dodir s epohom pronađen je u izrazito vizualnom doživljaju, u *slikama* za koje u predgovoru zbirci sama smatra jezgrom svake umjetnosti.» ¹⁸

Istaknuti predstavnik zagrebačke lingvostilističke kritike, odnosno književne interpretacije, Miroslav Šicel znatna prostora posvećuje jezičnom izrazu slavne spisateljice, potkrjepljujući brojnim navodima, osobito iz njezinih *Priča*. Stil Brlićkin ističu, inače, svi oni koji su pristupali njenom djelu; Stjepko Težak zato pripominje da su «ocjenjivači književne umjetnosti Ivane Brlić-Mažuranić oduvijek isticali jezičnu vrijednost njezina pričanja». ¹⁹ Šicel, nakon nizanja primjera, sažima najvažnija obilježja Brlićkinog izraza: «jednostavnost rečenične fraze, jasnoću, izvanrednu dinamiku, tečnost pripovijedanja, naglašenu ritmičnost rečenice», ²⁰ uočivši i naglasivši time bitne sastavnice autoričine poetike.

Zaključno, Šicel u svome prilogu apostrofira važnu činjenicu, aktualiziranu Barčevom misli, a ona se, zapravo, tiče svake književnosti, ne samo dječje (hrvatske): riječ je o skladnom prožimanju estetskoga i etičkoga u Brlićkinom djelu. Šicel ingeniozno ukazuje na *etiku* Ivane Brlić-Mažuranić, «etiku humanosti» (ili etiku srca), koja jasno, dominira u autoričnim tekstovima ali ne kao nakalemljena, dirigirana vrijednost nego «kao organski, sastavni dio njena (autoričina, op.) emocionalnog i racionalnog bića», odnosno, Ivana Brlić-Mažuranić je «potvrdila da prava i istinska umjetnost proizlazi prije svega iz istina srca...» ²¹ To je mjerilo (vrijednosti) SVAKOGA književnog djela, upravo postignutom skladu svako takvo djelo zahvaljuje svoje trajanje – poetike se, naime, mijenjaju od razdoblja do razdoblja, no ostaju one vječne etičke, ljudske vrijednosti koje djelo deklariraju kao umjetninu. Umjetnost riječi, dakle, nije samo stvaralačka, individualna uporaba jezičnih jedinica nego i njihovo

značenje na mikro i makro razini, u skladnoj cjelini. Tu je ključ umjetnosti Ivane Brlić-Mažuranić.

Književnom povjesniku Miroslavu Šicelu u ovom radu (radovima) o hrvatskoj književnici Ivani Brlić-Mažuranić pripadaju barem dva komplimenta. Prvi je, što se prihvatio portretiranja Brlićkina premda mu uži književnoznanstveni interes nije dječja književnost i drugo, što je svojim činom potvrdio da Ivana Brlić-Mažuranić, a preko nje i cjelokupna dječja književnost, pripada jedinstvenom korpusu – hrvatskoj dječjoj književnosti. Dakako, ako li su posrijedi umjetničke vrijednosti, što u Brlićke svakako jest slučaj. Zato u osmišljavanju i afirmiranju poetike ove slavne spisateljice zaslužno mjesto pripada upravo akademiku Miroslavu Šicelu.

SAŽETAK

Šicelov pristup književnom djelu Ivane Brlić-Mažuranić načinje problem odnosa dječje i «odrasle» književnosti u istom, nacionalnom korpusu, hrvatskom. Pristup potvrđuje da upravo umjetnička vrijednost djela briše granice između tih dviju književnosti, što je Šicel – pozivajući se na Antuna Barca – osjetio i istaknuo na primjeru stvaralaštva Ivane Brlić-Mažuranić. Kao bitna obilježja ističe njenu «etiku srca» koja počiva na autoričinim životnim, etičkim načelima, baštinjenim od djeda Ivana, te njezin izraz, a to oboje čini sklad što je ključ vrijednosti svakoga književnog teksta.

LITERATURA

1. Brlić-Mažuranić, Ivana: *Izabrana djela*, knj.I., Naša djeca, Zagreb, 1994.
2. Hranjec, Stjepan: *Kršćanska izvorišta dječje književnosti*, Alfa, zagreb, 2003.
3. Matoš, Antun Gustav: *Klasična knjiga*, «Savremenik», g.VIII., Zagreb, 1913.
4. Skok, Joža: *Čudnovate zgode šegrta Hlapića i Priče iz davnine*, Ključ za književno djelo, Kolo II, knj.5, Školska knjiga, Zagreb, 1995., 5-146.
5. Šicel, Miroslav: *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, Školska knjiga, Zagreb, 1997.
6. Šicel, Miroslav: *Književno djelo Ivane Brlić-Mažuranić*, zbornik radova *Ivana Brlić-Mažuranić*, Mladost, Zagreb, 1970., 5-18.
7. Šicel, Miroslav: *Pregled novije hrvatske dječje književnosti*, Liber, Zagreb, 1979.
8. Težak, Stjepko: *Izražajna vrijednost glagolskih oblika za izricanje prošlosti u «Pričama iz davnine» Ivane Brlić-Mažuranić*, zbornik radova *Ivana Brlić-Mažuranić*, o.c., 76-99.
9. Zima, Dubravka: *Ivana Brlić-Mažuranić*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2001.
10. Zima, Dubravka: *Je li Andersen dječji pisac?*, zbornik radova *Dobar dan, gospodine Andersen*, Knjižnice grada Zagreba, 2005., 61-71.

BILJEŠKE

1. Naime, valja naglasiti da je Šicel u *Hrvatskoj književnosti 19. i 20. stoljeća* (1997.) spomenuo – što šire, što informativno – klasike hrvatske dječje književnosti: Ivanu Brlić-Mažuranić, Grigora Viteza, Ivana Kušana, Zvonimira Baloga, Sunčanu Škrinjarić, Višnju Stahuljak i Nadu Iveljić, naglasivši pritom i njihov doprinos dječjoj književnosti.
2. Članak je najprije objavljen kao opširniji uvodnik u «Pet stoljeća hrvatske književnosti» (*I. Brlić-Mažuranić, A. Milčinić, Z. Marković: Izabrana djela*, knj. 73, MH-Zora, Zagreb, 1968., 7-18), potom u zborniku radova *Ivana Brlić-Mažuranić* (Mladost, Zagreb, 1970., 5-18) te u *Izabranim djelima Ivana Brlić-Mažuranić*, knj. I., Naša djeca, Zagreb, 1994. Širu bilješku uvrstio je Šicel u svoju najnoviju *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 3, Moderna (Ljevak, Zagreb, 2004., 194.)
3. Antun Gustav Matoš: *Klasična knjiga*, «Savremenik», g. VIII., Zagreb, 1913.
4. Miroslav Šicel: *Književno djelo Ivane Brlić-Mažuranić*, u zborniku *Ivana Brlić-Mažuranić*, Mladost, Zagreb, 1970., 5. Navodi će se uzimati iz navedenog članka jer je spram onog u «Pet stoljeća» neznatno redigiran.
5. Činjenica jest: **sva** Brlićkina proza počiva, diskretnije ili snažnije, na kršćanskom svjetonazoru (v. moj članak «Ivana Brlić-Mažuranić: kršćanske vrijednosti u funkciji etičkoj», *Kršćanska izvorišta dječje književnosti*, Alfa, Zagreb, 2003., 60-68.).
6. O tom podrobnije vidi u članku Dubravke Zima, *Je li Andersen dječji pisac?*, zbornik *Dobar dan, gospodine Andersen*, Knjižnice grada Zagreba, 2005., 61-71.
7. Nav. prema Šicel, o.c., 5-6.
8. *Povijest...* o.c., 194.
9. Šicel, *Književno djelo...*, o.c., 7.
10. Ivana Brlić-Mažuranić: *Autobiografija*, u *Izabranim djelima Ivane Brlić-Mažuranić*, knj. I. Naša djeca, Zagreb, 1994.
11. Šicel, o.c., 8.
12. Vidi o tome moj članak u *Kršćanskim izvorištima*, o.c., 60-67.
13. O «odrasloj» književnosti dobismo u tom smislu kapitalno, dvosveščano djelo iz pera Drage Šimundže, *Bog u djelima hrvatskih pisaca. Vjera i nevjera u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća*, MH, Zagreb, sv. 1.-2004., sv. 2 –2005.
14. Šicel, o.c., 10.
15. Šicel, o.c., 10-11.
16. Šicel, o.c., 14.
17. Dubravka Zima: *Ivana Brlić-Mažuranić*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2001., 54, 98.
18. Joža Skok: *Čudnovate zgođe šegrta Hlapića i Priče iz davnine Ivane Brlić-Mažuranić*, «Ključ za književno djelo», knj. II, knj. 5, Školska knjiga, Zagreb, 1995., 24-25. Sud o autoričinoj pripadnosti razdoblju Skok zaključuje: «Ivana Brlić-Mažuranić javila se u hrvatskoj književnosti u doba moderne i svoja najbolja književna djela napisala je i objelodanila u toma razdoblju. Prema tome, moderna je njezino književnopovijesno ishodište i estetsko uporište usprkos tome što je samo dio njezina života i rada vezan uz to razdoblje...» (o.c., 24).
19. Stjepko Težak: *Izražajna vrijednost glagolskih oblika za izricanje prošlosti u «Pričama iz davnine» Ivane Brlić-Mažuranić*, Zbornik, o.c., 76.
20. Šicel, o.c., 14.
21. Šicel, o.c., 18.